

ПРАВО ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

В основі становлення і розвитку людства як системи, що самоорганізується, лежить низка факторів. Насамперед, це реалізація потенціалу кожного члена суспільства, розвиток усіх його фізичних і духовних задатків, творчого начала, перетворення особи на особистість, її актуалізація, що дозволяє звільнити соціальну енергію особи та спрямувати її в належне русло. Для цього необхідне утвердження автономного статусу особи, її відособлення від суспільства. Процес цей, особливо у світлі сучасного етапу розвитку людства, слід визнати провідною складовою всієї його історії.

Дослідженням права як засобу реалізації загальнолюдських цінностей займалася низка вчених: С. С. Алексєєв, В. В. Копейчиков, Б. О. Кістяківський, В. І. Шинкарук, В. Г. Табачковський, М. М. Цимбалюк, О. О. Бандура та інші.

Метою статті є розгляд особливостей права в контексті реалізації загальнолюдських цінностей.

Усі складові філософії права як науки – правові онтологія, антропологія, гносеологія, праксеологія, аксіологія – діалектично пов'язані між собою та становлять систему [3, с. 176].

Правова аксіологія досліджує ціннісний аспект права. Цінності відіграють особливу роль у праві – в удосконаленні правової реальності, діяльності людини як правової істоти, визначають мету пізнавальних процесів у сфері права.

Цінності права є загальнолюдськими, тобто такими, які право втілює в життя суспільства. Людина створила право для власних потреб, а отже, найвищою його цінністю (абсолютною цінністю, самоцінністю) є людина, її життя, свобода, відповідальність, гідність, власність, рівність, справедливість тощо. Ідеться про людину як рід, її життя як існування всього суспільства в поєднанні з життям кожної окремої особи. Їх неможливо розокремити: життя суспільства – це життя його членів, а окрема людина може одержати умови для людського життя лише завдяки суспільству, яке, власне, й визначає людину як таку [6, с. 202].

Для права найвищою цінністю є збереження суспільства та життя кожного його члена. Найтяжчим злочином є вбивство. Усі зазначені цінності є передумовами виживання людства, вони мають значний енергетичний потенціал і слугують аксіологічними константами, що спрямовують усю правову діяльність людини. Вони взаємопов'язані між собою й становлять систему [1, с. 90].

Життя людини – це розвиток, реалізація всіх здібностей, закладених у ній природою – фізичних, духовних та інтелектуальних. Запорукою їх реалізації є свобода як органічна

складова людського життя. Справжня свобода – можливість вибору. Людина повинна відповідати за власний вибір. Таким чином, свобода зумовлює відповідальність. Безперечно, остання є тягарем, і багато людей готові відмовитися від свободи, щоб не нести пов'язану з нею відповідальність. Е. Фромм дійшов висновку, що більшість людей ладні поступитися свободою, щоб уникнути відповідальності [2, с. 76].

Суспільство визначає життя, поведінку окремих осіб і колективів, спільнот, задає певний напрямок їх функціонування і розвитку, вводить його у відповідні межі. На думку О. І. Гвоздіка, якщо можна відцуратися від культурних благ, заперечувати науку, не визнавати мистецтва, не мати ніяких релігійних переживань, то «... щодо суспільності людина поставлена в цілком особливе становище. Тут особисте заперечення, невизнання, самоізолювання незрідка нічого не важить. Суспільність нагло входить в життя кожного сама, попри його волю і бажання» [5, с. 48].

Для особистості цінністю є не лише вона сама, а й інша особистість. Як індивід, оскільки він виявляється у своїй людській якості, особистість постає поєднаною з іншими такими самими людськими індивідами та обирає певну позицію щодо їхніх претензій і цінностей.

Одновимірна «нова людина» не сприймає іншої: у минулому вона шукає лише власних попередників, а в теперішньому – подібних до себе «прогресивних сил». Іншими словами, скрізь вона приречена на уподібнення інших собі. Тих же, хто опирається такому уподібненню, вона зараховує до «класово чужих» і прагне їх знищити. Повноцінна ж особистість визнає інших як важливу складову власного життя, як цінність. Відповідно для неї цінністю є і суспільство. Для нормального існування суспільства потрібні стабільність, упорядкованість, певна гармонія у стосунках між його членами. Це й є головною метою права [9, с. 143].

Гармонізація соціального життя полягає в установленні рівноваги між домаганнями окремих членів суспільства, їхніх спробах реалізувати свої цінності. Важливе місце серед них посідає свобода. Поняття свободи характеризує спектр можливостей, сукупність різних варіантів вибору мети, засобів, способів реалізації інтересів і намірів особи, часу та обставин здійснення вчинку, який складається в кожній ланці генезису її поведінки. Право на свободу є невідчужуваним, невід'ємним правом людини. Його має, за Гегелем, навіть раб: «У природі речей лежить, що раб має абсолютне право звільнитися» [10, с. 104].

Бути вільним – це лише негативний аспект цілісного феномена; його позитивний аспект – бути відповідальним. Свобода може виродитись у звичайну сваволю, якщо вона ізолюється від відповідальності. Бути відповідальним означає діяти так, щоби втілити належне, необхідне для реалізації самого себе, для самоактуалізації, правильного

використання власного потенціалу, для здійснення особистої свободи, а також спрямувати свою активність у належне русло. Прагнучи до свободи, людина намагається не просто ігнорувати зовнішні заборони, а й вирішувати власну долю та брати участь у вирішенні долі інших людей, суспільства в цілому, перетворювати суще з позицій належного, як вона його розуміє, та перебирати відповідальність [8, с. 312].

Відповідальність уособлює входження суб'єкта до системи певних соціальних зв'язків, яка вимагає активності, піклування про досягнення оптимальних результатів розпочатої справи. Відповідальність особи – єдність двох компонентів, а саме: відповідальності її перед самою собою та відповідальності перед суспільством. Остання є необхідністю виносити такі рішення, які зважали б на інтереси не лише якогось суб'єкта, а й інших людей, соціальних груп, суспільства. Можна, мабуть, сказати, що поняття відповідальності характеризує позитивне соціальне ставлення особи до своїх вчинків. Воно містить розуміння значимості своїх дій для суспільства, прагнення виконати їх добре, звітувати перед суспільством за досягнуті результати, а також визнання обґрунтованості покарання в разі неправильної поведінки [2, с. 65].

У прагненні до відповідальності знаходить свій вираз самоутвердження особистості. Особистість не перекладає відповідальність за свої вчинки на інших, а повністю бере її на себе.

Можна сказати, що людина має право вважатися винною та бути покараною. Заперечувати її провину посиленнями на те, що в цьому випадку невдало склалися обставини, означає твердити, що її власна воля не відіграє принципової ролі в її вчинках, означає ставити під сумнів її людську гідність. Досліджуючи ціннісні фактори права та правосвідомості, необхідно враховувати не лише аксіологічну детермінацію першопочаткового утворення правових смислів, але й той потенційний «ціннісний фон», що є невід'ємною складовою онтології їхнього практичного втілення [7, с. 211].

Висновок. Отже, аксіологія права досліджує ціннісний аспект права, тобто цінності права, правові цінності й право як цінність, а також ціннісний аспект правознавства як наукової та навчальної дисципліни. Цінності права є загальнолюдськими, такими, які право впроваджує в життя суспільства. Це – людина, її життя, свобода, рівність, справедливість тощо.

Список використаної літератури:

1. *Алексеев С. С. Линия права / С. С. Алексеев. – М.: Статут, 2006. – 211 с.*
2. *Алексеев С. С. Теория права / С. С. Алексеев. – М. Статут, 2004. – 224 с.*
3. *Бандура О. О. Правознавство в системі наукового знання: Аксіологічно-гносеологічний підхід : [монографія] / О. О. Бандура. – Київ : Нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 272 с.*
4. *Бандура О.О. Єдність цінностей та істини у праві / О.О. Бандура. – К.: НАВСУ, 2000. – 200 с.*

5. Гвоздік О.І. Логіко-онтологічний аспект правотворчої діяльності / О.І. Гвоздік // *Європейські інтеграційні процеси та трансформація права на постсоціалістичному та пострадянському просторі: матеріали міжнародного науково-практичного семінару*. – К.: КНУВС, 2006. – С. 48–59.
6. Каган М.С. *Философская теория ценности* / М.С. Каган. – СПб.: Петрополис, 2007. – 388 с.
7. Костенко А.Н. *Криминальный произвол (социопсихология воли и сознания преступника)* / А.Н. Костенко. – К.: Наукова думка, 2009. – 324 с.
8. Сорокин П. *Социальная и культурная динамика. Исследование изменений в больших системах искусства, истины, этики, права и общественных отношений* / П. Сорокин. – СПб.: Рус. христиан. гуманитар. ин-т, 2003. – 1056 с.
9. *Філософія права: [навч. посіб.]* / О. Г. Данильян, Л. Д. Байрачна, С. І. Максимов [та ін.] ; за заг. ред. О. Г. Данильяна. – Харків: Право, 2009. – 208 с.
10. *Філософія права: навчальний посібник* / під ред. М.В. Костицького, Б.Ф. Чміля. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 334 с.
11. Гончарук Т. В., Шумка М. Л. *Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення та потенціал* / Т. В. Гончарук, М. Л. Шумка // *Матеріали міжнародних філософсько-економічних читань*. – Львів, 2011. – С. 215-222.
12. Шумка М. Л., Гурик М. І. *Взаємозв'язок етики і політики в інтенціях Ярослава Стецька* / М. Л. Шумка, М. І. Гурик // *Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. Вип. 4(84). – Дніпропетровськ, 2012. – С. 48-51.
13. Шемшученко Ю. С. *Актуальні проблеми філософії права* / Ю. С. Шемшученко // *Проблеми філософії права*. – Київ; Чернівці: Рута, 2003. – Т. 1. – 2003. – С. 7–9.
14. Шумка М. Л. *Феномен традиції як духовна основа формування модерної української нації* / Михалина Леонівна Шумка // *«Суспільні науки XXI століття: перспективи та пріоритетні напрями досліджень»*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 3-4 жовтня 2014 р.) – Дніпропетровськ: НО «Відкрите суспільство», 2014. – 120 с. – С. 84-88.